



**ПРИВАТНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
“ЄВРОПЕЙСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ”**

Затверджено
Ректором ПВНЗ “Європейський університет”
Ідентифікаційний код 24306800
О.І. Тимошенко
“ 06 2023 р.

**ПОЛОЖЕННЯ
ПРО ВИПУСКНІ КВАЛІФІКАЦІЙНІ РОБОТИ (ПРОЄКТИ)**

Затверджено Вченою радою
ПВНЗ “Європейський університет”
Голова Вченої ради
О.І. Тимошенко
(Протокол №6 від 22.06.2023р.)

Київ 2023

Погоджено:

Проректор з навчально-методичної роботи

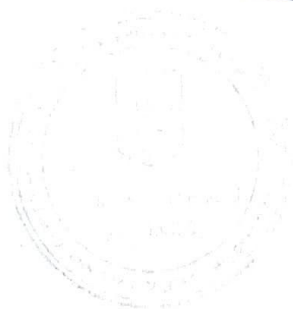


С.М. Ягодзінський

Завідувач навчальної частини



А.О. Козинець



1. Загальні засади

«Положення про випускні кваліфікаційні роботи (проекти)» (далі – Положення) містить загальні методичні рекомендації до написання та оформлення випускних кваліфікаційних робіт (проектів) (далі – ВКР) у ПВНЗ «Європейський університет» (далі – Університет).

На основі цього положення факультетами Університету для кожної освітньо-професійної програми розробляють науково-методичні рекомендації до виконання ВКР з урахуванням специфіки фахової підготовки здобувачів освіти, у яких подають докладні вимоги та методичні рекомендації щодо підготовки, змісту і структури, написання, оформлення та захисту ВКР відповідного до освітнього ступеня та критерії їх оцінювання.

Положення розроблене на основі чинного законодавства України, нормативних документів Міністерства освіти і науки України та Університету. Положення є обов'язковим до виконання усіма учасниками освітнього процесу усіх навчальних підрозділів Університету.

2. Організація написання випускної кваліфікаційної роботи (проекту)

2.1. Випускна кваліфікаційна робота (проект) як різновид атестації

Згідно з навчальними планами підготовки фахівця з вищою освітою, випускна кваліфікаційна робота (проект) – один із видів атестації здобувачів освіти, яку виконують випускники освітніх ступенів «бакалавр» та «магістр». Через ВКР здобувач доводить рівень власної кваліфікації, уміння здійснювати науковий пошук і самостійно вирішувати наукові та практичні проблеми.

Випускна кваліфікаційна робота (проект) – це вид наукової роботи, який дає можливість виявити рівень наукової та фахової підготовки здобувача з означеного фаху. Виконання ВКР та її захист перед екзаменаційною комісією (далі – ЕК) є перевіркою підготовки фахівця до самостійної діяльності з обраного напрямку підготовки (спеціальності) (освітньої програми), його спроможності самостійно аналізувати стан проблем у певній галузі науки, розробляти необхідні пропозиції.

ВКР ОР «Бакалавр» – самостійно виконана робота здобувача, яка свідчить про вміння автора працювати з літературою, узагальнювати й аналізувати фактичний матеріал, використовувати теоретичні знання і практичні навички, отримані під час оволодіння відповідною освітньо-професійною програмою; має елементи наукового дослідження.

ВКР ОР «Магістр» – самостійно виконана науково-дослідна робота здобувача, головною метою і змістом якої є наукові дослідження з новітніх питань теоретичного або прикладного характеру за профілем підготовки.

2.2. Мета і завдання випускних кваліфікаційних робіт (проектів)

Випускна кваліфікаційна робота (проект) – це самостійне індивідуальне завдання навчально-дослідницького, теоретико-прикладного чи

проектно-конструкторського характеру, яке виконує здобувач освіти на завершальному етапі фахової підготовки, і є однією з форм виявлення теоретичних і практичних знань, умінь їх застосовувати для виконання конкретних наукових, технічних, економічних, соціальних та виробничих завдань.

ВКР повинна представляти закінчену розробку актуальної наукової або прикладної фахової проблеми. Вона повинна:

- бути актуальною, мати новизну, виконуватися на рівні сучасних досягнень науки і техніки;
- мати спрямування на вирішення практичних завдань майбутньої професійної діяльності;
- стимулювати у здобувачів творчий пошук нових пріоритетних наукових рішень;
- вимагати опрацювання спеціальної наукової і методичної літератури;
- передбачати вибір оптимальних рішень на основі застосування математичних методів моделювання з використанням сучасних засобів обчислювальної техніки;
- пов'язуватися з планами наукових досліджень керівника, кафедри, інших наукових підрозділів закладу;
- узагальнювати і розвивати науково-дослідницькі вміння здобувача освіти.

Виконання ВКР має на меті:

- систематизацію, закріплення та поглиблення теоретичних і практичних знань за відповідним напрямом підготовки, формування навичок застосування цих знань під час розв'язання конкретних практичних, науково-методичних і науково-технічних задач;
- розвиток навичок самостійної науково-дослідної роботи й оволодіння методикою теоретичних, експериментальних та науково-практичних досліджень, використаних під час виконання кваліфікаційної роботи;
- набуття досвіду з аналізу отриманих результатів досліджень, формулювання нових висновків і положень, набуття досвіду з їх прилюдного захисту.

2.3. Порядок визначення та затвердження тематики ВКР

Перелік тем ВКР формується випусковими кафедрами, оновлюється кожного навчального року.

Тематику ВКР пропонують здобувачам рівня «Бакалавр» на початку останнього навчального року здобуття вищої освіти (не пізніше першого жовтня). Тематику ВКР пропонують здобувачам рівня «Магістр» не пізніше, ніж за рік до планового завершення навчання.

Здобувачі мають право запропонувати свою тему з обґрунтуванням доцільності її розробки. У таких випадках перевагу надають темам, які безпосередньо пов'язані з місцем майбутньої професійної діяльності здобувача освіти.

Тема випускної роботи ОР «Магістр» може бути логічним продовженням випускної роботи ОР «Бакалавр».

Точні дати затвердження тем ВКР фіксуються в Наказі про організацію освітнього процесу.

Уточнення у формулюванні затвердженої теми може бути внесене лише за згодою наукового керівника і затверджено на засіданні кафедри не пізніше дати погодження ректором списку допуску студентів до атестації.

Довільна зміна здобувачами освіти теми своєї роботи не допускається (у випадку виявлення цього факту - робота не допускається на захист).

Основними критеріями вибору теми випускного кваліфікаційного дослідження є:

- актуальність, елементи новизни і перспективність обраної теми;
- ступінь вивчення теми попередниками;
- наявність доступної для здобувача і достатньої для розкриття теми джерельної бази;
- можливість виконання теми на цій кафедрі;
- зв'язок теми з конкретними науковими планами та довгостроковими програмами кафедр;
- можливість отримання від впровадження результатів дослідження науково-освітнього ефекту;
- особисті наукові інтереси здобувача.

2.4. Порядок призначення та затвердження наукових керівників

Науковими керівниками ВКР призначають висококваліфікованих фахівців кафедри з числа докторів, кандидатів наук, докторів філософії (Phd), старших викладачів за погодженням завідувача кафедри. У випадках, коли робота має прикладний характер, до керівництва її виконанням можуть залучатися висококваліфіковані спеціалісти відповідної галузі. Кожен здобувач освіти пише заяву на затвердження теми, наукового керівника відповідної випускової кафедри (Дод.А)

Науковий керівник роботи:

- допомагає здобувачеві обрати найбільш перспективний і актуальний напрям кваліфікаційного дослідження;
- знайомить здобувача з вимогами щодо підготовки та захисту кваліфікаційної роботи;
- надає допомогу щодо розробки календарного плану-графіку на весь період виконання дослідження (від вибору теми до захисту роботи);
- рекомендує здобувачеві необхідну наукову літературу та джерела з теми роботи;
- регулярно надає консультації;

- стежить за ходом написання роботи, контролює своєчасне подання роботи на передзахист та захист в ЕК;
- надає допомогу здобувачеві в підготовці роботи до захисту;
- складає відгук на кваліфікаційну роботу та розкриває її зміст під час виступу на захисті кваліфікаційної роботи на засіданні ЕК.

2.5. Організаційні етапи написання ВКР

Після затвердження на кафедрі теми здобувач освіти разом із науковим керівником розробляє індивідуальний план-графік виконання (Завдання) ВКР із зазначенням усіх етапів та термінів її виконання, який підписує здобувач, науковий керівник та затверджується на засіданні відповідної кафедри (Дод Б).

План-графік складається у двох примірниках, один з яких одержує здобувач, інший зберігається на кафедрі. Зміна плану-графіка виконання ВКР можлива тільки за згодою наукового керівника.

Організаційно процес написання ВКР складається з таких етапів:

1) *підготовчого*, який починається з вибору здобувачем теми і складання індивідуального плану-графіка. Здобувач повинен ознайомитися зі станом проблеми, провести необхідний огляд та аналіз аналогічних програмних розробок;

2) *основного*, який реалізується відповідно до вимог щодо організації наукового дослідження і передбачає збирання фактичного матеріалу, його обробку, написання тексту роботи відповідно до її плану, формулювання висновків та рекомендацій для подання науковому керівникові з метою перевірки; підготовку публікацій з теми дослідження;

3) *оформлювального*, який здійснюється під час проходження фахової практики і завершується орієнтовно за місяць до захисту випускної кваліфікаційної роботи на засіданні кафедри. На цьому етапі робота повинна бути повністю виконана та перевірена керівником;

4) *підсумкового*, який включає отримання відгуку керівника та рецензії на випускну кваліфікаційну роботу від кваліфікованого спеціаліста відповідного профілю, як правило, з іншої організації або установи; проведення попереднього захисту на кафедрі, отримання рекомендації випускової кафедри про допуск до захисту, подання роботи до ЕК.

2.6. Контроль за виконанням ВКР

Безпосередній контроль за виконанням ВКР відповідно до календарного плану здійснює науковий керівник.

Інформацію наукових керівників про хід виконання здобувачами ВКР заслуховують на засіданнях кафедри двічі протягом навчального року. При цьому визначають, як здобувач справляється з роботою, які у нього виникають труднощі та яких заходів треба вжити для їх подолання.

Кафедра має право не пізніше ніж за 20 днів до початку засідання ЕК рекомендувати відсторонення здобувача освіти від виконання роботи, якщо вона не буде виконана вчасно з причин його неорганізованості чи недисциплінованості, що обов'язково фіксується в рішенні кафедри. Це є підставою для порушення клопотання про відрахування здобувача за невиконання навчального плану.

3. Вимоги до структури та змісту випускних кваліфікаційних робіт (проектів)

3.1. Вимоги до змісту ВКР

Зміст кваліфікаційного дослідження повинен відповідати стандартам вищої освіти. Робота має бути актуальною, скерованою на новітні методи теоретичного й експериментального дослідження, створення нових технологій, приладів, обладнання тощо, розкривати самостійне дослідження автора, містити елементи наукової новизни та відображати практичне значення одержаних результатів, їх апробацію та впровадження у сферу практичної діяльності.

3.2. Обсяги ВКР

Обсяги та вимоги до ВКР визначає випускова кафедра на початку навчального року.

3.3. Вимоги до структури ВКР

Обов'язковими структурними елементами ВКР є:

Титульна сторінка роботи (Дод. В).

Зміст. Зміст подають на початку роботи. Він містить найменування та номери початкових сторінок вступу, усіх розділів, підрозділів та пунктів, висновків, списку використаних джерел, додатків (Дод. Г).

Перелік умовних позначень, символів, одиниць і термінів. Такий перелік доцільно наводити, якщо в роботі вжито специфічну термінологію, маловідомі скорочення, нові символи тощо. Перелік друкують двома колонками, у яких ліворуч за абеткою наводять скорочення, праворуч – їх детальне розшифрування. Якщо спеціальні терміни, символи, позначення і таке інше повторюються менше трьох разів, перелік не складають, а їх пояснення наводять у тексті при першому згадуванні.

Вступ включає актуальність теми, мету і завдання дослідження, об'єкт і предмет дослідження, практичне значення отриманих результатів, апробацію результатів дослідження. Обсяг вступу не повинен перевищувати 2–3 сторінки.

Актуальність теми. Шляхом критичного аналізу та порівняння з відомими вже підходами до розв'язання проблеми обґрунтовують актуальність і доцільність роботи для розвитку відповідної галузі науки.

Якщо робота виконується у системі досліджень кафедри (відділу, організації тощо), коротко визначають зв'язок вибраного напрямку з планами організації,

галузевими, державними планами та програмами. Обов'язково потрібно зазначити роль автора у виконанні цих науково дослідних завдань.

Мета і завдання дослідження. Формулюють мету роботи і конкретні завдання, які необхідно розв'язати для досягнення поставленої мети. Мета – це кінцевий науковий результат, якого прагне досягти автор роботи у процесі власного дослідження. Завдання – це конкретні шляхи, засоби досягнення поставленої мети.

Об'єкт дослідження – це процес або явище, яке породжує проблемну ситуацію.

Предмет дослідження знаходиться в межах об'єкта і становить частину від цілого (тобто об'єкта). Об'єкт і предмет співвідносяться як загальне і часткове. В об'єкті виділяють ту його частину, яка й стане предметом дослідження. Саме на предмет спрямована увага автора, оскільки він має визначати назву роботи.

Практичне значення одержаних результатів. Потрібно подати відомості про використання результатів роботи або рекомендації щодо їх використання із зазначенням певної галузі, теоретичного або практичного навчального курсу; висвітлити практичне застосування отриманих результатів або рекомендації щодо їх використання. Стисло повідомляють про впровадження результатів дослідження, назвавши організації, у яких здійснена реалізація, форми реалізації. Зазвичай впровадження оформлюється актом, підписаним представниками організацій, які використовують впроваджені матеріали.

Апробація результатів та публікації. Якщо автор брав участь у наукових конференціях, семінарах, засіданнях наукового гуртка з оголошенням результатів своєї роботи та має цьому підтвердження (опубліковані тези, статті або програму конференції за темою роботи), то слід зазначити їх назву, рік та місце проведення, а також вказати публікації з теми дослідження.

Основна частина. Складається з розділів, підрозділів, пунктів та підпунктів. Структура основної частини роботи повинна розкривати реалізацію завдань ВКР. У розділах основної частини подають: огляд літератури за темою і вибір напрямків досліджень, виклад загальної методики та основних напрямів досліджень, експериментальну частину і методику досліджень, проведені теоретичні або експериментальні дослідження, аналіз і узагальнення результатів досліджень.

У змісті першого розділу, як правило, подають теоретичні питання з теми випускної кваліфікаційної роботи, написані з використанням літературних першоджерел. Велике значення має правильне трактування понять теми, їх точність і науковість. Використані терміни мають бути загальноновживаними чи подаватися з посиланням на їх автора.

Інші розділи пишуть відповідно до теми роботи і вимог, розроблених випусковою кафедрою факультету. У практичній частині автор із вичерпною повнотою викладає методику проведення та результати власного дослідження. Головні вимоги до наукового викладу результатів – точність, чіткість, стислість.

Кожен розділ починають з нової сторінки. Основному тексту кожного розділу може передувати передмова з коротким описом вибраного напрямку. У кінці кожного

розділу формулюють висновки зі стислим викладенням наведених у розділі результатів.

Основні розділи повинні мати бібліографічні посилання на літературу, що дозволяє аналізувати власні дані та порівнювати їх з даними інших джерел літератури.

Висновки повинні містити чіткий виклад найбільш важливих результатів дослідження з пропозиціями та побажаннями щодо подальшого дослідження певної теми. Висновки подають як окремі лаконічні положення чи методичні рекомендації. Їх головна мета – підсумки проведеної роботи. Важливо, щоб сформульовані висновки відповідали поставленим завданням. У висновках необхідно зазначити не тільки позитивне, що вдалося виявити в результаті вивчення теми, але й хиби та проблеми, а також конкретні рекомендації щодо їх усунення.

Список використаних джерел. З кількох можливих способів упорядкування матеріалу у списку (за алфавітом, за порядком згадування, за видом джерела) найбільш вживаним є розміщення прізвищ авторів або назв творів за алфавітом. Кількість використаних джерел, зазвичай, може бути: не менше 25 у кваліфікаційній роботі освітнього ступеня «Бакалавр», 50 – ступеня «Магістр». Бібліографічний опис джерел та літератури складають відповідно до чинних стандартів з бібліотечної або видавничої справи (Інформація та документація. Бібліографічне посилання: Загальні положення та правила складання: ДСТУ 8302:2015).

Якщо список містить посилання на літературу та джерела, записані як кириличними літерами, так і латинськими, то спочатку потрібно подавати ті, які записані кирилицею, а потім латиницею (за абеткою).

Додатки. За необхідності до додатків доцільно включити допоміжний матеріал, необхідний для повноти сприйняття роботи (інструкції, методики, опис алгоритмів дій, конспекти уроків та позакласних заходів тощо); ілюстрації допоміжного характеру (таблиці, діаграми, схеми, графіки, карти, репродукції картин, ілюстрації до творів тощо); формули і розрахунки, зразки анкет, тестів, опитувальних листів та ін. На кожен додаток повинно бути посилання в тексті.

4. Вимоги до оформлення випускних кваліфікаційних робіт

4.1. Загальні вимоги до оформлення ВКР

ВКР виконують на аркушах білого паперу формату А4 (210x297 мм). **Основний текст** роботи друкують з одного боку аркуша через 1,5 комп'ютерних інтервали шрифтом Times New Roman, розмір шрифту – 14. Абзацний відступ – 1,25 мм. Текст необхідно друкувати, залишаючи береги таких розмірів: лівий – 30 мм, верхній, нижній – 20 мм, правий – 10 мм. У тексті документа необхідно дотримуватися рівномірної щільності, контрастності та чіткості зображення.

Помилки, описки та графічні неточності можна виправляти підчищенням або зафарбуванням білою фарбою і нанесенням на тому ж місці виправленого тексту

(графіки) машинописним способом або від руки. Виправлення повинно бути чорного кольору.

Роботу подають до захисту у переплетеному вигляді. ВКР виконують українською мовою. Текст ВКР повинен бути стислий, точний та логічно послідовний. Текст викладають, дотримуючись норм чинного українського правопису, використовуючи стиль ділового мовлення, необхідний для службових документів. Потрібно користуватися усталеною лексикою, наявною в академічних словниках, дотримуватися прийнятої наукової термінології, умовних символів та скорочень, уникати діалектизмів, засобів художнього стилю, нових запозичень тощо.

4.2. Оформлення розділів (підрозділів)

Текст основної частини поділяють на розділи, підрозділи, пункти і підпункти. Заголовки структурних частин «ЗМІСТ», «ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ», «ВСТУП», «РОЗДІЛ», «ВИСНОВКИ», «СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ», «ДОДАТКИ» друкують великими літерами симетрично до тексту. Заголовки підрозділів друкують маленькими літерами (крім першої великої) з абзацу. Крапку в кінці заголовка не ставлять. Якщо заголовок складається з кількох речень, їх розділяють крапкою. Заголовки пунктів друкують маленькими літерами (крім першої великої) з абзацного відступу.

Кожна структурна частина роботи починається з нової сторінки (крім назв підрозділів і пунктів у межах розділу).

Не допускається розташування назв розділів, підрозділів, а також пунктів і підпунктів у нижній частині сторінки, якщо після неї міститься лише один рядок тексту.

Відстань між заголовком (за винятком заголовка пункту) та текстом повинна дорівнювати 3–4 інтервалам.

4.3. Нумерація

Нумерацію сторінок, розділів, підрозділів, пунктів, підпунктів, малюнків, таблиць, формул подають арабськими цифрами без знаку №.

Першою сторінкою випускної кваліфікаційної роботи є титульний аркуш, який включають до загальної нумерації сторінок. На титульному аркуші номер сторінки не ставлять, на наступних сторінках номер проставляють у правому верхньому куті сторінки без крапки в кінці.

Такі структурні частини випускної роботи як «ЗМІСТ», «ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ», «ВСТУП», «ВИСНОВКИ», «СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ», «ДОДАТКИ» не мають порядкового номера. Інші розділи, підрозділи, пункти, підпункти нумерують арабськими цифрами. Номер розділу ставлять після слова «РОЗДІЛ», після номера крапку не ставлять, потім з нового рядка друкують заголовок розділу. Підрозділи повинні мати порядкову нумерацію в межах кожного розділу. Номер підрозділу складається з номера розділу й порядкового номера підрозділу, відокремленого крапкою. Після номера підрозділу (підпункту) ставлять

крапку (наприклад: 1.1; 1.3; 1.2). Пункти нумерують у межах кожного підрозділу. Всі аркуші, на яких розміщені згадані структурні частини, нумерують звичайно. Рисунки і таблиці, розміщені на окремих сторінках, включають до загальної нумерації сторінок документа.

4.4. Вимоги до оформлення ілюстрацій, таблиць, формул і додатків

Ілюстрації (креслення, рисунки, графіки, схеми, діаграми, фотознімки) потрібно розташовувати безпосередньо після тексту, де вони згадуються вперше, або на наступній сторінці. На всі ілюстрації повинні бути посилання у тексті.

Якщо ілюстрації створені не автором роботи, необхідно зробити певні посилання, дотримуючись вимог чинного законодавства щодо авторських прав.

Креслення, рисунки, графіки, схеми, діаграми, які містяться у тексті, повинні відповідати вимогам державних стандартів.

Ілюстрації повинні мати назву, яку розташовують по центру безпосередньо під зображенням. За необхідності під ілюстрацією розміщують пояснювальні дані (надпис під рисунком). Ілюстрації позначають словом «Рисунок...», яке разом із назвою ілюстрації розташовують після пояснювальних даних. Наприклад: «Рисунок 4.2. Діаграма розвитку...» або «Рис. 4.2. Діаграма розвитку...».

Ілюстрації потрібно нумерувати арабськими цифрами порядковою нумерацією в межах розділу, за винятком ілюстрацій, наведених у додатках. Номер ілюстрації складається з номера розділу та порядкового номера ілюстрації, відокремлених крапкою, наприклад, другий рисунок третього розділу позначається як «Рисунок 3.2» або «Рис. 3.2».

Посилання на ілюстрації роботи вказують порядковим номером ілюстрації, наприклад, «Рис. 1.2».

Таблиці. Цифровий матеріал здебільшого оформляють у вигляді таблиць. Таблицю слід розташовувати безпосередньо після тексту, у якому вона згадується вперше, або на наступній сторінці. На всі таблиці повинні бути посилання у тексті.

Таблиці потрібно нумерувати арабськими цифрами порядковою нумерацією в межах розділу (за винятком додатків). Номер таблиці складається з номера розділу й порядкового номера таблиці, відокремлених крапкою. Наприклад: друга таблиця третього розділу позначається як «Таблиця 3.2».

Слово «Таблиця» вказують один раз праворуч над першою частиною таблиці. Якщо таблиця переходить на наступну сторінку, то над іншими частинами пишуть «Продовження таблиці» із зазначенням номера.

Кожна таблиця повинна мати назву, яку розміщують над таблицею і друкують симетрично до тексту. Назву і слово «Таблиця» починають з великої літери. Назву не підкреслюють.

Приклад побудови таблиці

МАКЕТ		ТАБЛИЦІ								
		Назва таблиці (загальний заголовок)								
Присудок Підмет	Назва граф (верхні заголовки)									
A	1	2	3	4	5	6	7	8	9	← Нумерація граф
Назва рядків (бокові заголовки)										←
										←
										←
										←
										←
Підсумок										← Підсумковий рядок
		↑ ↑ ↑ ↑ ↑ ↑ ↑ ↑ ↑ ↑ Графи таблиці								

Заголовки таблиці починають з великої літери, а підзаголовки – з малої, якщо вони становлять одне речення із заголовком. Підзаголовки, які мають самостійне значення, пишуть з великої літери. У кінці заголовків і підзаголовків таблиць крапки не ставлять. Заголовки й підзаголовки граф зазначають в однині.

Таблицю з великою кількістю рядків можна переносити на інший аркуш. При перенесенні таблиці на інший аркуш (сторінку) назву вміщують тільки над її першою частиною. Таблицю з великою кількістю граф можна ділити на частини і розмішувати одну частину під іншою в межах однієї сторінки. Якщо рядки або графи таблиці виходять за формат сторінки, то в першому випадку в кожній частині таблиці повторюють її головку, в другому випадку – боковик. Після розриву таблиці проставляють на новому аркуші справа зверху “Продовження табл. 1.3”

На всі таблиці повинні бути посилання в тексті, при цьому слово «таблиця» в тексті пишуть скорочено, наприклад: «...у табл. 1.» У повторних посиланнях на таблиці та ілюстрації треба вказувати скорочено слово «дивись», наприклад: «див. табл. 1.3».

Формули та рівняння розташовують безпосередньо після тексту, у якому вони згадуються, посередині сторінки. Вище й нижче кожної формули повинно бути залишено не менше одного вільного рядка.

Формули та рівняння у тексті слід нумерувати порядковою нумерацією в межах розділу. Номер формули або рівняння складається з номера розділу й порядкового номера формули (рівняння), відокремлених крапкою. Наприклад: третя формула першого розділу позначається як «(1.3)». Номер формули зазначають на рівні формули в дужках у крайньому правому положенні у рядку.

Пояснення значень кожного символу й числового коефіцієнта потрібно давати з нового рядка.

Перший рядок пояснень починають з абзацу словом «де» без двокрапки.

Посилання на формули вказують порядковим номером формули в дужках, наприклад

«... у формулі (2.1)».

У **додатках** розміщують матеріал, який не може бути послідовно розташований в основній частині через великий обсяг, суто технічний характер або внаслідок неможливості способу відтворення (викладений на папері іншого формату). У додатки можуть бути внесені окремі ілюстрації, таблиці, схеми тощо.

Додатки потрібно оформлювати як продовження рукопису на подальших сторінках, розташовуючи відповідно до появи посилань на них у тексті. Додатки повинні мати спільну з рукописом наскрізну нумерацію сторінок.

Додатки позначають послідовно великими літерами українського алфавіту, за винятком Г, Ґ, Є, І, Ї, Й, О, Ч, Ї. Наприклад: Додаток А; Додаток Б. Якщо у тексті один додаток, то він позначається як Додаток А.

Ілюстрації, таблиці, формули та рівняння, що є у тексті додатків, нумерують у межах кожного додатка. Наприклад: третій рисунок Додатка А позначається як «Рисунок А.3» тощо.

4.5. Загальні правила цитування та покликання на використані джерела

При написанні ВКР здобувач повинен давати покликання на джерела, матеріали або окремі результати, які наводяться в дослідженні чи на ідеях і висновках на яких розробляються проблеми, завдання, задачі, питання, вивченню яких присвячена робота. Такі покликання дають змогу відшукати документи і перевірити достовірність відомостей про цитування документа, дають необхідну інформацію щодо нього, допомагають з'ясувати його зміст, мову тексту, обсяг. Покликатися потрібно на останні видання публікацій. На більш ранні видання можна давати покликання лише в тих випадках, коли в них наявний матеріал, який не включено до останнього видання.

Покликання подають у тексті роботи у квадратних дужках – [14, с. 20], де перша цифра – номер джерела у списку літератури, а друга – номер сторінки.

Запозичені висловлювання обов'язково беруть у лапки (оформлювати у вигляді цитати) та покликаються на першоджерело. Порушення цих вимог може призвести до кваліфікації дій автора як плагіату і, як наслідок, до недопущення роботи до захисту.

Приклад: Цитата в тексті: «... незважаючи на пріоритетне значення мовних каналів зв'язку між діловими партнерами, ні в якому разі не можна ігнорувати найбільші канали передачі інформації [13, с. 29]».

Відповідний опис у переліку покликань:

Автор В. Елементал: [роман]. Львів: Кальварія, 2022. 196 с. – (Першотвір).

Науковий етикет вимагає точно відтворювати цитований текст. Пряме цитування конкретного джерела не повинно перевищувати 1–2 абзаців. Кількість прямих цитат на одній сторінці роботи не повинна перевищувати 2–3. Не потрібно подавати цитати у висновках.

Загальні вимоги до цитування такі:

а) текст цитати починається і закінчується лапками і наводиться в тій граматичній формі, у якій він поданий у джерелі, із збереженням особливостей авторського написання. Наукові терміни, запропоновані іншими авторами, не виділяються лапками, за винятком тих, які викликали загальну полеміку. У цих випадках використовується вираз «так званий»;

б) цитування повинне бути повним, без довільного скорочення авторського тексту і без

перекручень думок автора. Пропуск слів, речень, абзаців при цитуванні не допускається;

в) кожна цитата обов'язково супроводжується покликанням на джерело;

г) при непрямому цитуванні (переказі, викладі думок інших авторів своїми словами)

потрібно бути гранично точним у викладенні думок автора, коректним щодо оцінювання його результатів і давати відповідні покликання на джерело;

д) цитування не повинно бути ні надмірним, ні недостатнім;

е) якщо автор дипломної роботи виділяє деякі слова, то робить відповідне застереження,

наприклад: (курсив наш. – М.Х.), (підкреслено мною. – М.Х.), (розрядка моя. – М.Х.).

5. Підготовка, порядок та процедура захисту ВКР

5.1. Перевірка роботи на дотримання принципів академічної доброчесності (перевірка на плагіат)

Перевірка на плагіат проводиться згідно затвердженого графіку та Інструкції з перевірки випускних кваліфікаційних робіт (ВКР) антиплагіатною програмою в ПВНЗ “Європейський університет”.

5.2. Попередній захист ВКР

ВКР проходять попередній захист та проміжний контроль виконання робіт на засіданні відповідної кафедри за встановленим графіком, але не пізніше ніж за три тижні до захисту.

Попереднім захистом випускної кваліфікаційної роботи (проекту) також може вважатися, за рішенням кафедри, виступ та участь здобувача освіти у наукових конференціях – університетських, міжуніверситетських, всеукраїнських тощо.

На попередній захист здобувач повинен подати перевірений науковим керівником текст роботи. Захист проводиться на засіданні кафедри за обов'язкової

присутності завідувача кафедри та наукового керівника і передбачає такі процедурні етапи:

- виступ автора ВКР з повідомленнями про основні положення роботи;
- детальні відповіді здобувача на усні та письмові запитання членів кафедри щодо змісту й суті роботи;
- виступ наукового керівника (консультанта) про якість виконання роботи, про можливість допуску роботи до захисту перед ЕК. Кафедра робить висновок про готовність роботи до захисту перед ЕК, встановлює час роботи над зауваженнями та термін подачі роботи, оформленої згідно з вимогами, на кафедру.

5.3. Рецензування випускних кваліфікаційних робіт (проектів)

Рецензування ВКР проводять висококваліфіковані спеціалісти виробничих, наукових і проектних організацій, викладачі, які є фахівцями з певної спеціальності та, як правило, працюють в інших навчальних закладах. Рецензент ВКР будь-якого освітнього ступеня не повинен бути співробітником кафедри, випускної кваліфікаційної роботи (проекту) яку (який) він рецензує. Не дозволяється також призначення керівників випускних кваліфікаційних робіт (проектів) для взаємного рецензування робіт.

Рецензія має бути об'єктивною, відображати як позитивні, так і негативні сторони роботи й містити оцінку за прийнятою шкалою оцінювання знань здобувачів. Особливу увагу в ній потрібно звернути на:

- актуальність теми;
- вміння застосовувати теоретичні знання для вирішення конкретних практичних завдань;
- наявність у роботі особистих пропозицій і рекомендацій, їх новизна, перспективність, практична цінність;
- достовірність результатів і обґрунтованість висновків;
- стиль викладу й оформлення роботи; недоліки роботи.

Рецензія не повинна дублювати відгук керівника, тому що відгук керівника – це в основному характеристика професійних якостей випускника та його роботи у процесі проектування, а рецензія – це характеристика якості безпосередньо випускної кваліфікаційної роботи. Рецензія повинна містити рекомендовану оцінку роботи за розширеною лінгвістичною шкалою («відмінно», «дуже добре», «добре», «достатньо», «задовільно», «незадовільно»).

Здобувач освіти має право заздалегідь ознайомитися із текстом рецензії. Негативна рецензія не є підставою для відхилення роботи від її захисту. (Дод. Д)

5.4. Підготовка роботи (проекту) до захисту

Не пізніше ніж за тиждень до захисту здобувач освіти подає на відповідну кафедру для реєстрації:

- виконану випускню кваліфікаційну роботу (проект) разом з анотацією українською (для бакалаврів), українською та англійською мовами (кожна обсягом 1900–2000 знаків з пробілами) для магістрів, ключовими словами /словосполученнями; письмову рецензію на ВКР з рекомендованою оцінкою.

5.4. Захист випускних кваліфікаційних робіт (проектів)

На захист ВКР у ЕК подають:

- зброшурований примірник випускної кваліфікаційної роботи (проекту) в т.ч. роздатковий матеріал до ВКР;
- письмову рецензію на ВКР з зазначенням рекомендованої оцінки;
- антиплагіатний висновок;
- відгук наукового керівника роботи (Дод. Е);
- навчальну картку здобувача освіти;
- зведену відомість про виконання здобувачами навчального плану і одержані ними оцінки з освітніх компонентів, завірену деканом факультету (директором інституту).

Крім цього, ЕК до захисту ВКР можуть бути подані:

- опубліковані статті, тези, програми конференцій за темою роботи, у яких автор брав участь; для захисту магістерських робіт наявність друкованої статті (чи методичних розробок тощо) є обов'язковою;
- макети;
- зразки матеріалів і виробів;
- документи, які вказують на практичне застосування роботи тощо.

Захист проводиться на відкритому засіданні ЕК. На захисті можуть бути присутні та брати участь в обговоренні всі охочі, не порушуючи порядку й процедури захисту. Процедура захисту включає:

- доповідь здобувача освіти про зміст роботи (проекту);
- запитання до автора;
- оголошення відгуку наукового керівника та рецензента;
- відповіді здобувача на запитання членів ЕК та осіб, присутніх на захисті;
- заключне слово здобувача освіти;
- рішення комісії про оцінку роботи (проекту).

У доповіді здобувачу освіти слід висвітлити такі важливі питання: обґрунтування актуальності теми дослідження; мета, завдання, об'єкт, предмет дослідження; що вдалося встановити, виявити, довести; якими методами це досягнуто; елементи новизни у теоретичних положеннях та в практичних рекомендаціях; з якими труднощами довелося зіткнутися в процесі дослідження, які положення не знайшли підтвердження.

У виступі повинні міститися також відповіді на основні зауваження наукового керівника та рецензента. Доповідь здобувача не повинна перевищувати за часом 10–15 хвилин. Для кращого сприймання присутніми матеріалу, потрібно підготувати презентацію або виготовити необхідні таблиці, діаграми, графіки. Під час захисту ВКР здобувач повинен дати вичерпні відповіді на всі зауваження у відгуках та рецензіях, а також у виступах на захисті.

Оцінку за результатами захисту ВКР виставляють після закритого обговорення в ЕК, фіксують у протоколі ЕК та оголошують (голова ЕК) на відкритому засіданні. Тривалість захисту однієї ВКР не повинна перевищувати 30 хвилин.

5.5. Оцінювання випускних кваліфікаційних робіт (проектів)

Оцінювання результатів захисту ВКР здійснюється у порядку, передбаченому прийнятою в університеті системою контролю знань за 100-бальною шкалою,

Оцінка в балах за 100-бальною шкалою	Оцінка за національною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS	
		оцінка	пояснення
90–100	Відмінно	A	відмінне виконання з незначними помилками
82–89	Дуже добре	B	вище середніх стандартів, але з деякими помилками;
74–81	Добре	C	в цілому змістова робота зі значними помилками;
64–73	Задовільно	D	непослідовно викладений матеріал зі значними недоліками;
60–63	Достатньо	E	виконання відповідає мінімальним критеріям;
35-59	Незадовільно	FX	незадовільно
1–34	Незадовільно	F	незадовільно

Рішення ЕК про оцінку ВКР приймається на закритому засіданні комісії відкритим голосуванням більшістю голосів членів комісії, які брали участь у її засіданні. За однакової кількості голосів голос Голови ЕК є вирішальним.

Повторний захист ВКР з метою підвищення оцінки не дозволяється.

У випадках, коли захист ВКР не відповідає вимогам рівня атестації, ЕК ухвалює рішення про те, що здобувач є неатестованим, про що здійснюється відповідний запис у протоколі засідання комісії. У такому випадку ЕК встановлює: може здобувач подати на повторний захист ту саму роботу з доопрацюванням чи він повинен опрацювати нову тему, визначену відповідною кафедрою закладу освіти. Повторний захист ВКР дозволяється протягом трьох років після закінчення закладу вищої освіти, але не раніше, ніж під час наступної атестації.

Здобувач освіти, який отримав незадовільну оцінку за ВКР, відраховується із закладу вищої освіти. Йому видається академічна довідка встановленого зразка.

6. Порядок зберігання випускних кваліфікаційних робіт (проектів)

ВКР зберігаються в архіві університету впродовж трьох років, після чого архівуотримувач готує акт про списання, який підписує Ректор, після чого роботи утилізують.

У десятиденний термін після закінчення роботи ЕК лаборанти кафедри, на яких виконувалися випускні кваліфікаційні роботи (проекти) (секретарі ЕК), готують акт про передачу їх до архіву та бібліотеки університету. Відповідальні особи на факультетах (інститутах) забезпечують розміщення випускних кваліфікаційних робіт в Електронному фонді університету. Акт передачі підписують завідувач кафедри. Надалі вказаний акт зберігається на випусковій кафедрі.

Додаток А

Форма заяви про затвердження теми ВКР (проекту)

Завідувачу кафедри

(назва випускової кафедри)
ПВНЗ “Європейський університет”

(прізвище, ініціали)
студента (ки) _____ групи
спеціальності _____
освітньо-професійної програми _____
Прізвище, ім'я, по батькові студента

Заява

Прошу затвердити тему бакалаврської (магістерської) роботи (проекту) _____

Науковим керівником прошу призначити _____
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Дата

Підпис

Візи:

Завідувач кафедри

Керівник випускної кваліфікаційної роботи (проекту)

ПВНЗ «ЄВРОПЕЙСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

КАФЕДРА _____

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ _____

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА _____

ЗАВДАННЯ

на випускну кваліфікаційну роботу (проекту) студентів (ці):

(прізвище, ім'я, по-батькові студента (ки))

1. Тема роботи _____

2. Затверджена наказом по університету від “ ” 20 р. №

3. Цільова установка на вихідні дані до роботи

4. Перелік графічного матеріалу (з точним визначенням обов'язкових креслень) _____

5. Консультанти по роботі, із зазначенням розділів, що їх стосуються:

Розділ	Науковий керівник	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання отримав

6. Зміст випускної кваліфікаційної роботи (перелік питань)

7. Календарний план виконання випускної кваліфікаційної роботи

№ з/п	Назва етапів випускної кваліфікаційної роботи	Термін виконання етапів випускної кваліфікаційної роботи	
		За планом	Фактично
1.	Обрання теми випускної кваліфікаційної роботи (ВКР)		
2.	Опрацювання літератури та інших джерел для написання ВКР		
3.	Виконання 1 розділу ВКР		
4.	Виконання 2 розділу ВКР		
5.	Виконання 3 розділу ВКР, висновки		
6.	Передзахист ВКР		
7.	Проведення перевірки на плагіат ВКР		
8.	Відгук керівника, рецензія		

8. Дата видачі завдання “ ” 20 р.

Керівник _____
(підпис)

Завдання прийняв до виконання _____
(підпис)

ПВНЗ «ЄВРОПЕЙСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

КАФЕДРА _____

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ _____
(шифр та назва)

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА _____
(назва)

**ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА
(БАКАЛАВРСЬКА) РОБОТА (ПРОЄКТ)**

на тему:

(назва затвердженої теми)

(на прикладі _____)

(підпис студента)

(прізвище, ім'я по-батькові студента)

Науковий
керівник _____
(підпис наукового керівника)

(прізвище, ініціали, наукове звання і ступінь)

Допущено до захисту “_____” _____ 202_ р.

Завідувач кафедри _____
(підпис) (прізвище, ініціали, наукове звання і ступінь)

Київ - 202_

Зміст

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОМПЛЕКСНОГО РОЗВИТКУ АДМІНІСТРАТИВНОГО РАЙОНУ	4
1.1. Поняття «комплексність» та «комплексний розвиток» території.....	4
1.2. Суспільно-географічні основи формування господарського комплексу.....	9
1.3. Методика дослідження	15
РОЗДІЛ 2. УМОВИ ТА ЧИННИКИ ГОСПОДАРСЬКОГО РОЗВИТКУ РАЙОНУ	19
2.1. Природні умови та природні ресурси.....	19
2.2. Соціально–економічні чинники.....	25
2.3. Історія формування господарства.....	33
РОЗДІЛ 3. СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТКА ЕКОНОМІКИ ТЕРИТОРІЇ...36	
3.1. Промисловість.....	36
3.2. Сільське господарство.....	42
3.3. Проблеми та перспективи розвитку.....	78
ВИСНОВКИ.....	83
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	85
ДОДАТКИ.....	93

РЕЦЕНЗІЯ

на випускню кваліфікаційну магістерську (бакалаврську) роботу

студента _____

(прізвище, ім'я по-батькові студента)

Освітньо-професійна програма _____

Тема випускної кваліфікаційної роботи _____

1. Актуальність теми _____

2. Наукова новизна _____

3. Якість проведеного аналізу проблеми _____

4. Практична цінність висновків і рекомендацій _____

5. Наявність недоліків _____

6. Загальний висновок і оцінка випускної кваліфікаційної роботи

Рецензент _____

(місце роботи та посада керівника)

М.П.

(підпис, П.І.Б. рецензента)

“ ” _____ 202_ р.

ПВНЗ «ЄВРОПЕЙСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

ВІДГУК

на випускню кваліфікаційну магістерську (бакалаврську) роботу

студента (ки) ПВНЗ «Європейський університет»

_____ (прізвище, ім'я по-батькові студента (ки))

курс _____ спеціальність _____

освітньо-професійна програма _____

на тему _____

(текст відгуку)

Загальна оцінка випускної кваліфікаційної магістерської (бакалаврської) роботи та висновки щодо рекомендації до захисту в ЕК.

Науковий керівник випускної кваліфікаційної магістерської (бакалаврської)

роботи _____
(підпис)

_____ (ініціали, прізвище)

“ ” _____ 202_ р.